

Universum Historiae et Archeologiae
The Universe of History and Archeology
Універсум історії та археології
Универсум истории и археологии

2018. Vol. 1(26). Issues 1–2, pp. 81–93

doi 10.15421/2611810

<http://www.via.dp.ua>

УДК 94(5)
LCC DS371.2

О. Л. Ковальков

Центральноукраїнський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка

**«Афганське питання» в роботі Ради Безпеки
та Генеральної Асамблеї ООН у січні 1980 р.**

На підставі вивчення офіційних документів ООН розглянуто обговорення «афганського питання», спричиненого радянським вторгненням до Демократичної Республіки Афганістан у грудні 1979 р., в Раді Безпеки та Генеральній Асамблеї ООН в січні 1980 р. Наведено аргументацію делегацій СРСР та ДРА, котра мала перекопати світову громадськість у правомірності таких дій, а також контраргументи більшості делегацій, котрі засудили радянську агресію в Афганістані. Доведено, що позиція СРСР і ДРА з позицій міжнародного права та установчих документів ООН виявилася слабкою і непереконливою. Сам характер обговорення «афганського питання» в РБ та ГА ООН засвідчив згортання «розрядки» в міжнародних відносинах і сповзання світу до нового етапу «холодної війни». Радянський Союз у січні 1980 р. зазнав гучної поразки на найвищому міжнародному рівні, про що свідчать як обговорення «афганського питання» в Раді Безпеки, так і голосування в Генеральній Асамблеї ООН. Разом із цим доведено, що розгляд «афганського питання» в ООН у січні 1980 р. засвідчив відсутність дієвих механізмів впливу на країну-агресора, яка є постійним членом Ради Безпеки. Остання обставина робить вивчення досвіду розгляду «афганського питання» в ООН в 1980 р. актуальною з погляду сучасної кризи ООН.

Ключові слова: радянське вторгнення; Афганістан; Рада Безпеки; О. Трояновський; обговорення.

Ковальков А. Л. «Афганский вопрос» в работе СБ и ГА ООН в январе 1980 г.

На основании изучения официальных документов ООН рассмотрено обсуждение «афганского вопроса», вызванного советским вторжением в Демократическую Республику Афганистан в декабре 1979 г., в Совете Безопасности и Генеральной Ассамблее ООН в январе 1980 г. Приведена аргументация делегаций СССР и ДРА, которая должна была убедить мировое сообщество в правомерности таких действий, а также контраргументы большинства делегаций, которые осудили советскую агрессию в Афганистане. Доказано, что позиция СССР и ДРА с точки зрения международного права и учредительных документов ООН оказалась слабой и неубедительной. Сам характер обсуждения «афганского вопроса» в СБ и ГА ООН засвидетельствовал сворачивание «разрядки» в международных отношениях и сползание мира в новый этап «холодной войны». Советский Союз в январе 1980 г. потерпел громкое поражение на самом высоком международном уровне, о чем свидетельствуют как обсуждение «афганского вопроса» в Совете Безопасности, так и голосование в Генеральной Ассамблее ООН. Вместе с тем доказано, что обсуждение «афганского вопроса» в ООН в январе 1980 г. засвидетельствовало отсутствие действенных механизмов влияния на страну-агрессора, которая является постоянным членом Совета Безопасности. Последнее обстоятельство делает изучение опыта рассмотрения «афганского вопроса» в ООН в 1980 г. актуальным с точки зрения нынешнего кризиса ООН.

Ключевые слова: советское вторжение; Афганистан; Совет Безопасности; О. Трояновский; обсуждение.

Kova'lkov O. L. The «Afghan question» in the work of SC & GA of UNO in January, 1980.

In December, 1979 sub-units of the Soviet Army invaded the Democratic Republic of Afghanistan, eliminated Hafizullah Amin from power, established the government of Babrak Karmal and occupied the country. These events caused the condemnation of the international community, that were reflected by the statement on the «Afghan question» in the agenda of the Security Council and the UN General Assembly in January, 1980. The minute-books of SC of the UNO, as well as the UN General Assembly resolutions are the main sources of research of this problem.

The discussion of the «Afghan question» in the UN Security Council lasted from 5 to 7 January, 1980, involving 42 countries. The USSR Representative to the United Nations O. Troyanovskyi and Foreign Minister of DRA Sh. M. Dost tried to persuade all those present that Soviet troops had been brought to Afghanistan at the invitation of a legitimate Afghan government to repulse allegedly externally-aggressive aggression. Herewith they referred to Article 51 of the UN Charter and Article 4 of the Treaty of Friendship, Neighborhood and Cooperation between the USSR and the DPA. Most of the delegations (primarily the US delegation, Pakistan, the Chinese People's Republic, Great Britain) rejected the arguments of the Soviet and Afghan sides and condemned Soviet aggression and called for the withdrawal of troops from the territory of Afghanistan immediately. The Soviet Union and the DRA were supported only by a few delegations of Soviet satellites (Poland, the GDR, Hungary, the Mongolian People's Republic, Laos and Vietnam). But during the vote on the anti-Soviet resolution on January 7, 1980, the USSR expected vetoed it. After that, the consideration of the «Afghan question» was postponed to the General Assembly, where 108 countries condemned the Soviet aggression on January, 14 (18 countries abstained, the same number supported the USSR).

The discussion of the «Afghan question» at the United Nations Organization in January, 1980 assured that the Soviet Union had suffered a loud defeat in the international arena, its authority was severely undermined. This was also confirmed by the end of the policy of «discharging» and the subsequent eruption of «the Cold War» in international relations. In addition, the consideration of the «Afghan question» at the UNO has shown the lack of a mechanism for influencing an aggressor country that has a veto power in the UN Security Council. The USSR was expected to veto the Security Council resolution, and the decisions of the General Assembly were recommendatory. This is particularly relevant in terms of the current UN crisis in deterring the aggressive actions of the Russian Federation, the DPRK, Syria and others like that.

Keywords: Soviet Intruding; Afghanistan; UN Security Council; O. Troyanovskyi; Discussion.

Постановка проблеми. Останніми роками все частіше на різних майданчиках ідеться про кризу системи міжнародних відносин, вироблених після завершення Другої світової війни. Важливою складовою цієї кризи є нездатність вищого міжнародного колегіального органу – Організації Об'єднаних Націй (ООН) – ефективно впливати на агресивні дії окремих держав, передусім тих, які належать до категорії «Великих». Фактичне блокування роботи Ради Безпеки ООН делегацією Російської Федерації під час обговорення питань, пов'язаних із російською агресією проти України, ситуації в Сирії і навколо Північної Кореї, ставить на порядок денний питання про можливе реформування ООН. Проте нинішня криза не є якимось новим явищем. В історії цієї організації було чимало складних періодів, коли її майданчики ставали ареною протистояння «Великих держав» у рамках «холодної війни». Одним із таких викликів для ООН стала афганська авантюра Кремля в 1979 р.

25 грудня 1979 р., о 15 годині за московським часом, по понтонному мосту, наведеному через р. Амудар'ю, а також повітрям, з військових аеродромів у Середній Азії до військово-повітряної бази Баграм і аеродрому Кабула, розпочалося радянське вторгнення до Демократичної Республіки Афганістан. 27 грудня силами загонів спеціального призначення Головного розвідувального управління Генерального штабу Радянської армії та Комітету державної безпеки Ради міністрів СРСР було проведено операцію «Шторм-333», наслідком чого стало фізичне усунення Генерального секретаря Народно-демократичної партії Афганістану, Голови Револуційної ради та Ради міністрів Демократичної Республіки Афганістан

(ДРА) Хафізулли Аміна. Новим афганським лідером 28 грудня було проголошено радянського ставленика Бабрака Кармалю. Розпочалася майже десятирічна радянська окупація Афганістану, а радянські війська виявилися втягнутими у громадянську війну, яка вже понад рік точилася в цій країні між непопулярним у народі режимом Народно-демократичної партії Афганістану, підтримуваним Москвою, і опозицією, яку підтримувала значна частина населення країни, а також Пакистан, США, КНР та інші країни.

Радянська агресія в Афганістані спричинила колосальний вплив на всю систему тодішньої світової безпеки, мала значний резонанс і викликала загальне обурення світової громадськості. Проявом цього стало обговорення «афганського питання» в ООН в січні 1980 р.

Метою даної статті на підставі аналізу журналів засідань Ради Безпеки та резолюцій Генеральної Асамблеї дослідити процес обговорення «афганського питання» в Організації Об'єднаних Націй та його вплив на усю систему міжнародних відносин у рамках «холодної війни».

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблема реакції світової громадськості на радянське вторгнення до ДРА, яка принагідно піднімалася у багатьох дослідженнях, узагальнена в одній з наших попередніх публікацій (Ковальков, 2103). Розгляд же «афганського питання» в ООН не став предметом цілеспрямованого дослідження. В узагальнюючій праці, виданій в 1989 р., викладено офіційну радянську версію тих подій (Нарочницький, 1989). У журналі «Советское государство и право» за 1990 р. радянський правознавець С. Пунжин спробував дати міжнародно-правову оцінку тим подіям, торкнувшись і обговорення

«афганського питання» в Раді Безпеки ООН (Пунжин, 1990). Після цього ані в українській, ані в російській історіографії це питання не порушувалося. У працях західних дослідників афганської кризи публікувалися результати голосувань за резолюції Генеральної Асамблеї ООН, у котрих зазначувалося перебування іноземних збройних сил в Афганістані і містився заклик до їх негайного виведення (Amstutz, 1986). Ці дані важливі з огляду на те, що ані в СРСР, ані в Російській Федерації (і Україні) ці результати не оприлюднювалися.

Відтак, можна вести мову про недостатнє вивчення обраної для дослідження проблеми попри її важливість та сьогоденність.

Виклад основного матеріалу. 3 січня 1980 р. на адресу голови Ради Безпеки ООН (цей пост тоді посідав представник Франції Лепретт) надійшов лист S/13724, який підписали голови делегацій Австралії, Багамських островів, Бангладеш, Бахрейну, Бельгії, Венесуели, Гаїті, Федеративної Республіки Німеччини, Гондурасу, Греції, Данії, Домініканської Республіки, Єгипту, Індонезії, Ісландії, Іспанії, Італії, Канади, Китайської Народної Республіки, Колумбії, Коста-Ріки, Ліберії, Люксембургу, Малайзії, Нідерландів, Нової Зеландії, Норвегії, Оману, Папуа-Нової Гвінеї, Пакистану, Панами, Португалії, Сальвадору, Саудівської Аравії, Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії, Сполучених Штатів Америки, Суринаму, Таїланду, Туреччини, Уганди, Уругваю, Фіджі, Філіппін, Чилі, Швеції, Екватору, Японії, з вимогою розглянути на засіданні Ради Безпеки ООН питання «про стеановлення в Афганістані» (ООН... 2185-е засідання, с. 5).

Схоже, що в Кремлі розуміли ймовірність такого розвитку подій. За тиждень перед тим, а саме 27 грудня, в день здійснення операції «Шторм-333» у Кабулі, відбулося засідання Політбюро ЦК КПРС. Додаток 6 протоколу № 177 цього засідання мав промовисту назву «Про пропагандистське забезпечення нашої акції щодо Афганістану». Основні положення документа були такими:

– радянські війська введені на територію Демократичної Республіки Афганістан на багаторазові прохання з боку афганського керівництва з метою відбиття агресії ззовні, котра загрожує завоюванням Квітневої революції;

– це введення здійснене відповідно до Статті 51 Статуту ООН (право на індивідуальну та колективну самооборону), а також Статті 4 Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між СРСР і ДРА;

– СРСР і радянські війська не причетні до змін у політичному керівництві ДРА, що є внутрішнім суверенним правом народу цієї країни;

– питання перебування радянських військ на території ДРА лежить у сфері двосторонніх відносин між СРСР і ДРА (Секретные документы из особых папок, 1993, с. 10).

Ці тези були покладені в основу циркулярів радянським послам у Німецькій Демократичній Республіці, Польщі, Угорщині, Чехословаччині, Болгарії, Кубі, Монголії, В'єтнамі, послам в усіх державах, окрім зазначених нижче, представнику СРСР при ООН у Нью-Йорку і тексту повідомлення ТАРС (Секретные документы из особых папок, 1993, с. 6–10).

Представник СРСР в ООН О. О. Трояновський пізніше згадував, з яким здивуванням він ознайомився з отриманим із Москви циркуляром. Досвідчений дипломат, він розумів слабкість радянської позиції: «Зрозуміло, що ця аргументація не витримувала жодної критики... ..можна було, не напружуючи уяву, відчувати, що для радянського представництва в ООН настали невеселі дні» (Трояновский, 1997). Дипломат не помилився.

СРСР і ДРА спробували скоординувати свої зусилля на цьому міжнародному форумі. Про це свідчить запис розмови голови радянського зовнішньополітичного відомства А. А. Громико з міністром іноземних справ ДРА Ш. М. Достом незадовго до цих засідань, а саме 4 січня 1980 р. (Секретные документы из особых папок, 1993, с. 16–22).

5 січня, опівдні, розпочалося перше із цілої серії засідань Радбезу ООН із «афганського питання». Членами організації на той час, окрім постійних членів (СРСР, США, Китайської Народної Республіки (КНР), Великобританія, Франція), були Бангладеш, Німецька Демократична Республіка, Замбія, Мексика, Нігер, Норвегія, Португалія, Туніс, Філіппіни, Ямайка. Окрім них, у засіданнях без права голосу взяла участь ще низка делегацій Австралії, ДРА (на рівні міністра закордонних справ), Болгарії, Демократичної Кампучії, Єгипту, Канади, Колумбії, Малайзії, Нової Зеландії, Пакистану, Польщі, Саудівської Аравії, Сінгапуру, Японії (ООН... 2185-е засідання, с. 5), Коста-Ріки, Ліберії, Монголії, Сомалі (ООН... 2186-е засідання, с. 1), Туреччини (ООН... 2186-е засідання, с. 17). Наступного дня до участі в обговоренні питання долучилися представники Чехословаччини, Угорщини, Іспанії й Італії (ООН... 2187-е засідання, с. 2), 7 січня – Лаосу, Панами, Чилі, Югославії (ООН... 2189-е засідання, с. 1), Заїру (ООН... 2190-е засідання, с. 5). Таким чином, в обговоренні «афганського питання» в РБ ООН взяли участь делегації 42 країн, що робить ці засідання репрезентативними в питанні оцінки реакції світової спільноти на радянське вторгнення до Афганістану.

Першим слово взяв офіційний представник Радянського Союзу при ООН О. О. Трояновський. Насамперед, він висловив категоричну незгоду із самим фактом обговорення «афганського питання» в РБ ООН. Радянський дипломат говорив: «Пропозиція залучити Раду до розгляду подій, що відбуваються в Афганістані, є абсолютно безпідставною і неприпустимою, оскільки це означало би втручання з боку Організації Об'єднаних Націй в питання, що належать виключно до внутрішньої компетенції народу й уряду цієї країни. Події в Афганістані є внутрішньою справою Афганістану, а відносини між Радянським Союзом і Афганістаном базуються на відповідних взаємних договірних зобов'язаннях» (ООН... 2185-е засідання, с. 1–3).

Трояновський апелював до категоричних протестів проти винесення на обговорення Радбезу питання про становище в Афганістані, висловлених новим кабульським режимом і озвучених у телеграмі міністра закордонних справ ДРА Шаха Мухаммеда Доста на адресу Голови РБ ООН від 3 січня 1980 р. Після цього радянський представник в ООН зачитав заяву уряду ДРА від 31 грудня 1979 р. В ній, зокрема, йшлося про те, що «уряд Демократичної Республіки Афганістан не дозволить нікому посягати на невід'ємне право афганського народу захищати завоювання Квітневої революції, територіальну цілісність і національну незалежність країни. Ніхто не може позбавити суверенну державу права на самооборону, зафіксованого в статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, або перешкоджати їй звернутися за необхідною допомогою до країни, з якою вона має відповідні міжнародні договори...» (ООН... 2185-е засідання, с. 1–3).

Після цього Трояновський звинуватив «сили імперіалізму й реакції» в прагненні «повалити народний, демократичний лад в Афганістані», встановлений внаслідок перемоги Квітневої революції, «реставрувати в цій країні старі порядки, перетворити її на знаряддя своєї агресивної політики». Саме таке втручання у внутрішні справи ДРА мало наслідком численні прохання до СРСР про підтримку, «в тому числі про надання військової допомоги для відбиття збройної агресії зовні». Представник СРСР переконував, що надання такої допомоги було здійснене виключно у відповідь на ці прохання й в чіткій відповідності до положень Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між СРСР і ДРА від 5 грудня 1978 р.

Тому, резюмував доповідач, «спроби розгорнути наклепницьку кампанію навколо питання про надання Радянським Союзом допомоги Афганістану не можуть розглядатися інакше, аніж прагнення завадити афганському народові йти шля-

хом, відкритим перед ним Квітневою революцією 1978 року» (ООН... 2185-е засідання, с. 1–3).

Свого радянського колегу підтримав представник НДР Флорін. Він також висловив незгоду із винесенням на порядок денний Радбезу «афганського питання». «Від Демократичної Республіки Афганістан не походить жодної небезпеки ані миру і міжнародній безпеці, ані сусіднім державам, тим більше тим, котрі розташовані від нього на відстані в тисячі кілометрів і підписали цього листа». Східно-німецький дипломат, услід за Трояновським, назвав події в Афганістані внутрішніми справами цієї країни, а перебування там радянських військ – як обумовлене нормами Статуту ООН та Договору між обома державами (ООН... 2185-е засідання, с. 4).

Представники Бангладеш (Кайзер) і Норвегії (Альгард) висловили занепокоєння своїх урядів подіями в Афганістані, вважаючи їх загрозою миру й безпеці в усьому світі (ООН... 2185-е засідання, с. 4, 5).

Куди більш емоційним був виступ представника КНР Чень Ду: «Нещодавнє масове вторгнення Радянського Союзу в Афганістан є неприхованим актом агресії. Воно брутально зневажає основні принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй і є серйозною загрозою миру й безпеці. Китайська делегація рішуче відкидає абсурдну заяву радянського представника, який шойно виступив, з тим, щоб виправдати скоєні його країною акти агресії, і вважає, що Рада Безпеки має... негайно розпочати розгляд питання, що стоїть перед нами» (ООН... 2185-е засідання, с. 5).

Після цього Голова Радбезу оголосив порядок денний, що складався з одного питання – розгляд і обговорення листа S/13724 від 3 січня 1980 р., підписаного представниками 50 країн.

На початку, власне, обговорення питання про становище в Афганістані прозвучали принципові заяви представників Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії (Антоні Парсонс), Португалії (Матіас), США (Макгенрі), КНР (Чень Ду), Норвегії (Альгард), якими делегації не заперечували участь у засіданні представника кабульської влади Ш. М. Доста, що, втім, не означало визнання урядами їх країн режиму Бабрака Кармаля (ООН... 2185-е засідання, с. 5).

Представник СРСР Трояновський знову озвучив аргументи радянської сторони, назвавши усі попередні заяви абсурдними (ООН... 2185-е засідання, с. 5).

Після цього слово взяв представник Пакистану Наїк. Окрім стандартних фраз про занепокоєність уряду Пакистану афганськими подіями, про загрозу миру й безпеці, пан Наїк озвучив цілу низку конкретних фактів, що робить його промову такою, що заслуговує на увагу та розлоге цитуван-

ня: «Починаючи з останнього тижня грудня 1979 року Афганістан піддався зовнішній військовій інтервенції в крупних масштабах. Це... вторгнення виправдовувалося необхідністю захисту Афганістану від гіпотетичного втручання зовні. Це грубе спотворення фактичних подій. Останній розвиток подій в Афганістані добре відомий. Він такий.

По-перше, згідно із широко підтвердженими повідомленнями міжнародної преси, спонтанний заколот, піднятий народом Афганістану, уже триває понад рік і шириться всією територією країни. Це повністю внутрішнє явище нинішньої політичної кризи в Афганістані, і немислимо, щоб воно було викликане якою-небудь іншою країною...

По-друге, міжнародна преса вперше повідомила про переміщення радянських військ до афганського кордону 21 грудня 1979 року. 26 грудня з'явилися повідомлення про те, що швидке і масштабне введення радянських військ на територію Афганістану було здійснене в попередній день... 27 грудня президент Хафізулла Амін був повалений і страчений разом із членами його родини. Лише 28 грудня в заяві, що приписується новому афганському режимові і цитується радянським агентством ТАРС, було вперше зазначено, що афганський уряд, скориставшись Договором про дружбу, добросусідство та співробітництво, звернувся до Радянського Союзу з проханням про військову допомогу для відбиття імовірного втручання і провокацій з боку зовнішніх ворогів Афганістану. Очевидно, таке прохання мало надійти від уряду Хафізулли Аміна, який очолював уряд Афганістану до приходу радянських військ до Кабула. Нелогічно, щоб уряд запросив іноземні війська для того, щоб знищити самого себе» (ООН... 2185-е засідання, с. 6–9).

У цій промові була озвучена й проблема афганських біженців, яких, за офіційними даними ООН, станом на 1 січня 1980 р. лише в Пакистані налічувалося 38,5 тис.

Завершив свою промову представник Пакистану заклик до Ради Безпеки вжити усіх можливих заходів із тим, щоб усі іноземні війська залишили територію Афганістану (ООН... 2185-е засідання, с. 6–9).

Наступним був виступ міністра закордонних справ ДРА Ш. М. Доста. За своїм змістом ця промова, що природно, мало чим відрізнялася від виступу товариша Трояновського. Значну увагу міністр приділив висвітленню радянсько-афганської версії подій 27 грудня 1979 року. Режим, встановлений Х. Аміном, декілька разів було визначено як «фашистський», який, до того ж, відповідав інтересам світового імперіалізму. «...Коли політика гніту в середині країни, що здійснювалася Аміном, досягла межі людських можливостей, а іноземна агресія, збройні напади з-за кордону і втру-

чання у внутрішні справи Демократичної Республіки Афганістан різко посилювалися і постійно спрямовувалися проти нашої священної землі і Квітневої революції, афганська національно-визвольна армія, як я вже говорив, 27 грудня 1979 року виступила проти тиранії Аміна й повалила цей фашистський режим...» (ООН... 2185-е засідання, с. 10–12).

Щодо перебування на території ДРА радянських військ, то Дост посилався на прохання з боку Н. М. Таракі (чомусь перше таке прохання він датував груднем 1978 р.) й Аміна. Війська ж були введені на запрошення нової афганської влади.

Насамкінець Ш. М. Дост знову доводив, що «направлення обмежених контингентів збройних сил Радянської армії не мають жодного стосунку до подій 27 грудня 1979 року, включно зі зміною уряду і його лідерів, що повністю належить до внутрішньої обстановки в Афганістані» (ООН... 2185-е засідання, с. 10–12).

Наступною була доповідь представника Японії Нісіборі. Він висловив занепокоєння можливими наслідками подій в Афганістані для миру й безпеки в Азії і ознайомив присутніх із заявою міністра закордонних справ Японії Сабуро Окіта від 29 грудня 1979 р., в якій засуджувалися дії Москви (ООН... 2185-е засідання, с. 13).

Представник Єгипту Абдель Мегід звинуватив СРСР у порушенні базових норм міжнародного права, принципів та положень Статуту ООН (ООН... 2185-е засідання, с. 13).

Після цього денне засідання 5 січня було закрито, а обговорення «афганського питання було поновлене» того самого дня о 17-й годині.

На початку вечірнього засідання слово знову взяв представник Радянського Союзу. О. О. Трояновський вкотре наголосив на тому, що радянська делегація виступає категорично проти обговорення афганської проблеми Радбезом, знову повторив озвучені раніше аргументи Кремля, виклав радянську версію історії Афганістану від 27 квітня 1978 р. до того дня. На завершення радянський дипломат сказав: «...радянська делегація хотіла би вкотре заявити, що вона категорично відкидає будь-які спроби використати Раду Безпеки для втручання у внутрішні справи суверенної країни – Афганістану і в сферу двосторонніх радянсько-афганських відносин.

Радянський Союз також рішуче засудив прагнення американських політиків і пекінських лідерів штучно створити так звану афганську проблему для того, щоб під її прикриттям повернути міжнародний розвиток назад, до часів “холодної війни”» (ООН... 2186-е засідання, с. 2–5).

Аргументи радянського представника були розцінені більшістю делегацій непереконливими,

про що свідчили виступи інших учасників обговорення. Таким само різким, як і на першому засіданні, був виступ представника КНР: «Для того щоб прикрити фіговим листком свої виразні акти агресії, Радянський уряд мав нахабність сфабрикувати низку незграбних приводів, абсолютно абсурдних і таких, що не витримують жодної критики». Апеляцію до Статуту ООН і положень Договору від 1978 р. китайський дипломат назвав «великою насмішкою і провокацією щодо Статуту ООН і здорового глузду». Пригадав у своєму виступі Чень Ду і події 1968 року в Чехословаччині і закликав Радбез «з усією серйозністю присікти радянські акти несамовитої агресії» (ООН... 2186-е засідання, с. 5, 6).

Не менш категоричними були висловлювання британського представника Парсонса. «...Потрібно бути дуже довірливою людиною, щоб повірити, що уряд пана Кармаля прийшов до влади у відповідь на вільно висловлене побажання народу Афганістану. Якщо це так, то чому виникла необхідність у військовому вторгненні, чому триває масоване радянське військове нарощування навіть після «обрання» пана Кармаля? Чому виникла необхідність ввести радянські війська в усі частини Афганістану, для того щоб придушити повсталий народ»? Британський дипломат дії Кремля визначив як кричуще порушення не лише багатьох резолюцій, які були представлені на розгляд Генеральної Асамблеї Радянським Союзом, але й основних положень Статуту ООН (ООН... 2186-е засідання, с. 7–8).

Представник Колумбії Леваньо також засудив дії СРСР в Афганістані, визначивши їх як «відродження найгіршої поведінки сильних щодо слабких» (ООН... 2186-е засідання, с. 8, 9).

Виступ представника Саудівської Аравії Аллагані був стриманим, проте і в ньому засуджувалися дії СРСР в ДРА, а також містився заклик до Ради Безпеки «вжити такі заходи, котрі вона вважатиме можливими для негайного виведення іноземних військ з Афганістану» (ООН... 2186-е засідання, с. 13, 14).

Представник Нової Зеландії Френсіс аргументи радянської сторони назвав непереконливими, наголосивши, що «Радянський Союз порушив територіальну цілісність Афганістану й окупував цю країну силою зброї. Він відіграв вирішальну роль у поваленні одного уряду і встановленні замість нього іншого. Радянський Союз кричущо й явно втрутився у внутрішні справи сусідньої суверенної держави» (ООН... 2186-е засідання, с. 16). Так само представник Туреччини Еральп радянське вторгнення назвав «серйозним втручанням у внутрішні справи Афганістану – незалежної і суверенної країни» (ООН... 2186-е засідання, с. 17).

На підтримку позиції СРСР на тому засіданні висловилися голови лише двох делегацій. Представник Болгарії Янков, висловивши незгоду з обговоренням ситуації в Афганістані на засіданні РБ ООН, майже дослівно повторив виступ товариша Трояновського (ООН... 2186-е засідання, с. 9–10). У подібному тоні висловився і представник Польщі Ярошек (ООН... 2186-е засідання, с. 14–16).

Обговорення афганської проблеми було поновлене наступного дня. 6 січня 1980 року також відбулося два засідання Ради Безпеки ООН. Перше, котре розпочалося за чверть до полудня, відкрив своїм виступом представник Сполучених Штатів Америки Макгенрі.

Виступ голови американської делегації був не таким емоційним, як антирадянські заяви попередні, проте більш переконливим у силу того, що базувався на численних фактах. Макгенрі докази радянської делегації назвав заплутаними, радянську версію подій – непереконливою, після чого виклав бачення подій в Афганістані Вашингтон: «В перші тижні грудня Радянський Союз забезпечив свою присутність на аеродромі Баграм, розташованому на північ від столиці Афганістану Кабул, спрямувавши туди десант, за чисельністю еквівалентний полку. Він також спрямував війська і обладнання в аеропорт Кабула і одночасно мобілізував величезні сили в районі, прилеглому до Афганістану.

25 і 26 грудня мало місце масове перекидання радянських військ до Кабула. В Афганістан було здійснено понад 200 польотів і перекинуто 10 тис. радянських солдатів.

Увечері 27 грудня спеціальний штурмовий підрозділ оточив президентський палац у Кабулі. Афганські солдати, які захищали палац, були піддані нападу, їхній опір було зламане, а президент Амін був страчений. Одночасно радянські війська атакували афганські сили, котрі охороняли радіостанції Афганістану й інші ключові урядові установи.

Перше повідомлення про переворот, здійснений за сприяння Радянського Союзу, і заміну президента Аміна Бабраком Кармалем, що знаходився в засланні у Східній Європі, було зроблено на частотах, які начебто є частотами радіо Кабула. В дійсності ж передатчики, за допомогою яких були зроблені ці повідомлення, знаходилися в Радянському Союзі. Ми знаємо це, оскільки справжнє радіо Кабула продовжувало нормальні передачі принаймні ще півтори години після цих перших повідомлень...

Затим радянські війська захопили усі ключові цивільні і військові установи в районі Кабула і створили периметр оборони навколо Кабула. Афганські збройні сили були роззброєні...» (ООН... 2187-е засідання, с. 1–4).

Відтак, американський дипломат заперечив аргументи радянської сторони про запрошення радянських військ афганським урядом. Яким саме? – задавав питання Макгенрі. «Немає сумнівів, що президент Амін ще знаходився при владі, коли радянські війська атакували президентський палац і коли він був страчений. Чи повинні ми вважати, що президент Амін запросив радянські війська увійти до Афганістану для того, щоб повалити і стратити його? Чи це було керівництво наступника президента Аміна – Бабрака Кармаля, який був призначений Радянським Союзом і якого навіть не було в Афганістані, коли розпочалася радянська інтервенція?» (ООН... 2187-е засідання, с. 1–4).

Макгенрі спростував і інші аргументи, висловлені Трояновським, Достом та представниками інших радянських сателітів. «Твердження Радянського Союзу, що він діяв відповідно до положень про колективну самооборону згідно зі статтею 51 Статуту, спотворює Статут, наносить образу членам Ради. На статтю 51 можна посилатися тільки в тому випадку, «якщо відбудеться збройний напад на члена Організації». З чийого боку був здійснений цей збройний напад на Афганістан? Єдиний збройний напад на Афганістан був здійснений Радянським Союзом... Стаття 51 проголошує, що заходи, до яких вдаються держави-члени при здійсненні їхнього права на самооборону, «мають бути негайно доведені до Ради Безпеки і жодним чином не мають зачіпати повноважень і відповідальності Ради Безпеки». Але той факт, що ані Радянський Союз, ані маріонетковий режим, який він насадив в Афганістані, не поставили до відома Раду Безпеки відповідно до положень статті 51, є свідченням невідвертості Радянського Союзу...» (ООН... 2187-е засідання, с. 1–4).

Так само спростовувалося обґрунтування дій Москви положеннями радянсько-афганського Договору, оскільки СРСР у ньому зобов'язувався поважати національний суверенітет Афганістану й утримуватися від втручання в його внутрішні справи. На завершення пролунав заклик на адресу СРСР негайно вивести свої війська з території ДРА й надати народу цієї країни можливість самостійно вирішувати питання свого розвитку (ООН... 2187-е засідання, с. 1–4).

Представник Австралії Андерсон дії Москви назвав «актом втручання збройних сил Радянського Союзу у внутрішні справи Афганістану», якому «Радянський Союз не дає розумного та прийнятного виправдання». Дипломат нагадав, що СРСР уже неодноразово засуджувався раніше за акти збройного втручання у внутрішні справи держав – членів Організації Варшавського Договору, а тому закликав Раду Безпеки до адекватної реакції

на вторгнення частин Радянської Армії до ДРА (ООН... 2187-е засідання, с. 4).

Голова делегації Сінгапуру Кох заявив, що агресія СРСР проти ДРА загрожує не лише безпеці Азії, але й усім малим країнам світу. Окрім того, Кох поставив під сумнів можливість довіри до СРСР з боку світової спільноти. «Той факт, що це відбулося менше ніж за місяць після прийняття Генеральною Асамблеєю резолюції, базованій на ініціативі СРСР і котра засуджувала усі форми гегемонізму в міжнародних відносинах (резолюція 341103 ГА ООН. – О. К.), очевидно демонструє, що до Радянського Союзу не можна ставитися з повною довірою...» (ООН... 2187-е засідання, с. 4, 5).

Представник Норвегії Алгорд, висловивши занепокоєння останніми подіями в Афганістані, розвинув думку попереднього оратора. «У більш широкому, міжнародному контексті усі країни, великі і малі, змушені розглядати останні події з відчуттям глибокої тривоги. Нині, коли з'явилася надія, що країни можуть досягти прогресу у скороченні розриву й ослаблення напруженості в їхніх відносинах, недавні події, на жаль, поставили під питання цей процес». Голова норвезької делегації закликав СРСР негайно вивести свої війська з території ДРА (ООН... 2187-е засідання, с. 6, 7).

Із засудженням дій Москви, незгодю з аргументами радянської делегації та закликком до негайного виведення радянських військ із Афганістану виступили представники Іспанії (Піньєс), Сомалі (Шариф), Малайзії (Зайтон), Коста-Ріки (Піса Ескаланте) (ООН... 2187-е засідання, с. 7–10).

Особливо члени засідання виступали проти мотивації радянської інтервенції до ДРА нормами Статуту ООН. Представник Італії Ла Рокка, зокрема, говорив: «Уряд Італії не може погодитися з таким становищем, коли військово вторгнення Радянського Союзу до Афганістану може бути виправдане посиланням на право на самооборону, індивідуальну і колективну, як це передбачено в статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй. Об'єктивний аналіз становища в Афганістані до недавнього військового втручання Радянського Союзу, з погляду уряду Італії, не свідчить про наявність актів втручання у справи Афганістану з боку третіх країн. Тому радянське військово вторгнення є відкритим втручанням у внутрішні справи, котрі характеризуються наявністю внутрішнього конфлікту, а не іноземної агресії» (ООН... 2187-е засідання, с. 11). Представник Ліберії Табмен висловив думку, що «не було наведено жодного доказу, який би дозволив визначити збройний напад як такий, що виправдовує застосування статті 51 Статуту» (ООН... 2187-е засідання, с. 14).

На цьому засіданні на підтримку СРСР і ДРА виступив лише голова угорської делегації Холлаї. Щоправда, до аргументів, котрі мали виправдати дії Кремля, були додані і такі: «...Не хто інший, як Сполучені Штати мають 429 постійних військових баз за кордоном і 3000 допоміжних споруд у 30 країнах; не хто інший, як Сполучені Штати після Другої світової війни здійснили 215 військових акцій і застосували силу проти інших країн 215 разів...» (ООН... 2187-е засідання, с. 15, 16).

На цьому ранковому засіданні 6 січня було закрито. РБ ООН повернулася до обговорення «афганського питання» о 16-й годині того самого дня. На його початку представник НДР Флорін звинуватив Раду Безпеки в тому, що вона діє всупереч Статуту ООН, після чого вкотре повторив основні положення позиції СРСР, його сателітів та ДРА (ООН... 2188-е засідання, с. 2, 3).

Представник Португалії Матіаш визначив події в Афганістані як такі, що загрожують безпеці й миру у світі. Він висловив повну незгоду з озвученими аргументами, що мали виправдати дії СРСР, назвавши їх нелогічними (ООН... 2188-е засідання, с. 4). Його підтримав представник Венесуели Нава Каррільо (ООН... 2188-е засідання, с. 4, 5).

Надалі дебати стали нагадувати партію в пінг-понг. Представник ЧСРР Гулінський засудив сам факт обговорення афганської проблеми Радою Безпеки, після чого здійснив декілька різких випадів на адресу китайської делегації, пригадавши позицію Пекіна щодо подій 1968 р. (ООН... 2188-е засідання, с. 5, 6). У відповідь представник Нідерландів Бодденс-Хосанг висловив незгоду уряду своєї країни з аргументацією радянської сторони і закликав СРСР негайно вивести свої війська з території ДРА. На завершення своєї доповіді він звернув увагу на проблему афганських біженців і висловив припущення, що їх кількість зростатиме, якщо військова присутність СРСР в цій країні триватиме (ООН... 2188-е засідання, с. 7, 8).

Наступним доповідачем був представник В'єтнаму Ха Ван Лау. Як і інші представники країн соціалістичного табору, він висловився із засудженням самого розгляду «афганського питання» Радбезом («діяльність Ради не відповідає положенням Статуту»). Були повторені усі аргументи, що прозвучали раніше з вуст представника СРСР та його сателітів. Особливо дісталось делегаціям США і КНР, котрі були звинувачені в усіх бідах і проблемах Афганістану. Події 27 грудня 1979 р. були названі «великою перемогою афганського народу», оскільки Х. Амін «надав немалої допомоги імперіалізму й міжнародній реакції і їх планам знищення революції в Афганістані». Щодо радянського вторгнення, то Ха Ван Лау заявив: «Рішуча, своєчасна, позитивна й щедра допомога Радянського Союзу повністю виправдана і необхідна,

оскільки вона відповідає глибоким прагненням афганського народу, Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між двома країнами, а також відповідає статті 51 Статуту ООН» (ООН... 2188-е засідання, с. 11).

Останнім того дня виступив представник Ямайки Міллс. Він висловив сумнів, що до 27 грудня 1979 р. проти Афганістану здійснювалася бодай яка агресія зовні, а також закликав до негайного виведення радянських військ із цієї країни як «необхідного і обов'язкового кроку для того, щоб дати народам цієї країни можливість вільно визначити свою власну долю без зовнішнього втручання, примусу або ж будь-якого тиску» (ООН... 2188-е засідання, с. 11, 12).

Наступного дня, за п'ять хвилин до полудня, РБ ООН поновила слухання питання про становище в Афганістані. Голова Ради Безпеки оголосив, що представники Бангладеш, Замбії, Нігеру, Філіппін та Ямайки підготували проект резолюції S/13729, котра закликає СРСР до негайного виведення своїх військ із Афганістану (ООН... 2189-е засідання, с. 2). Після цього дебати були поновлені.

Голови делегацій Замбії (Мутуква), Бангладеш (Кайзер), Нігеру (Умару), Федеративної Республіки Німеччини (барон фон Вехмар) та Югославії (Коматіна) виступили із засудженням радянської військової інтервенції до ДРА та закликали до негайного виведення радянських військ (ООН... 2189-е засідання, с. 2–8).

Їм опонували представники Монголії та Лаосу. Так, представник Монгольської Народної Республіки Дащчерен висловив протест проти обговорення «афганського питання» Радою Безпеки ООН. «...Більше того, становище в Афганістані і присутність обмеженого контингенту радянських військ, котрий нині знаходиться в Афганістані на прохання його уряду, не становлять жодної загрози миру й безпеці, на відміну від того, що намагаються стверджувати ініціатори включення цього питання до порядку денного. Напроти, зміцнення позицій революційного уряду Демократичної Республіки Афганістан приведе до стабілізації становища в країні і в регіоні і тим самим усуне можливу загрозу міжнародному миру й безпеці». Голова монгольської делегації провів паралелі між тим, як Москва свого часу допомагала революційній Монголії і нині надає підтримку революційному Афганістану.

Не обійшлося і від традиційних для делегацій країн цього ряду випадів у бік Заходу. «Не є таємницею, що гамірна кампанія, піднята навколо подій в Афганістані, й антирадянська пропаганда мають на меті відволікти світову громадську думку від агресивних задумів імперіалістичних сил, особливо Сполучених Штатів, які чинять спроби використовувати ситуацію, що склалася, як при-

від для втручання у внутрішні справи Афганістану, для розширення своєї військової присутності в даному регіоні і для створення інтервенційних корпусів швидкого реагування в цій та інших частинах світу» (ООН... 2189-е засідання, с. 3, 4).

Представник Лаоської Народно-Демократичної Республіки Сутічак, традиційно виступивши проти самого факту обговорення «афганського питання» в Радбезі ООН, заявив: «Пропонуючи терміново скликати Раду для розгляду так званого становища в Афганістані незважаючи на рішучі протести уряду Демократичної Республіки Афганістан, імперіалісти прагнуть втягнути найвищий орган нашої Організації в безплідні дебати, які лише завдадуть шкоди престижу Організації Об'єднаних Націй і гратимуть на руку цілям імперіалізму, експансіонізму...» (ООН... 2189-е засідання, с. 9).

Обговорення питання про становище в Афганістані було поновлене на наступному засіданні Ради Безпеки, котре відкрилося в той же день, 7 січня 1980 р., о 15-й годині.

Першим слово отримав голова делегації Панами Ільюєка. Він висловив занепокоєння та обурення діями СРСР в Афганістані. Так само не задовольнили панамську делегацію аргументи радянської та афганської сторін. Було виголошено заклик до Москви негайно вивести свої війська з Афганістану і тим самим спробувати врятувати імідж країни. «Захоплення світу словами “Червона Армія” набагато зрозуміліше, коли розглядаєш їх з погляду її славних дій проти нацизму й фашизму, наприклад, у битві під Сталінградом, ніж тоді, коли дивишся на них крізь призму безславного вторгнення до Афганістану» (ООН... 2190-е засідання, с. 2–4).

Представник Заїру Каманда ва Каманда порівняв Радянський Союз із Робінзоном Крузо. Але той був на острові сам, а тому міг діяти, як заманеться. У світовій політиці це є неприпустимим і неприйнятним (ООН... 2190-е засідання, с. 5–7).

Бачення ситуації в Афганістані урядом Канади висвітлив представник цієї країни в ООН Бартон. Він висловив незгоду з жодним аргументом, наведеним представниками СРСР та його сателітів. «На думку уряду Канади, і до радянського вторгнення, і навіть тепер ситуація в Афганістані є просто громадянською війною, яка криється у спротиві значної частини афганського населення, все більше і більше незадоволеного політикою режиму, що прийшов до влади недемократичним шляхом.

Усі дані свідчать про те, що Радянський Союз безпосередньо брав участь у державному перевороті в грудні 1979 р. і, по суті справи, одна з причин радянського вторгнення Радянського Союзу полягала в тому, щоб поставити при владі повніс-

ттю підконтрольний режим». На думку доповідача, такі дії загрожують усій системі міжнародних відносин. «З великими жалем ми маємо визнати, що радянське вторгнення до Афганістану сприяло підризу почуття міжнародної довіри і поставило під загрозу усю концепцію розрядки, яка в своїй ефективній реалізації залежить від довіри» (ООН... 2190-е засідання, с. 8).

Куди більш гнівний та антирадянський зміст мав виступ представника Чилі Каналеса. «Як ішлося в офіційній заяві уряду Чилі 3 січня 1980 року, збройний напад на Афганістан, ісламську і таку, що не приєдналася, країну, продемонстрував усю очевидність того, що Радянський Союз вкотре вдався до своєї інтервенціоністської і експансіоністської політики...». «...Радянське збройне вторгнення на афганську територію являє собою кричуще порушення, якими б не були приводи, за допомогою яких вони намагаються виправдати порушення самих елементарних принципів міжнародного права...». «Події в Афганістані засвідчують, що Радянський Союз, всупереч його так званому лідерству в захисті принципу незастосування сили, в боротьбі з гегемонізмом і з захисту інших принципів аналогічного характеру, не коливаючись, порушив їх, зневажаючи найбільш елементарні норми міжнародного життя, коли це відповідає його тоталітарним інтересам. Хто нині може повірити пишномовній риторичі Радянського Союзу щодо цих принципів? Хто може нині вірити прекрасним словам і намірам, які так часто не виконуються? Хто може зараз відчутти себе в безпеці, коли нестійка рівновага зазнає небезпечної загрози з боку однієї з наддержав?» (ООН... 2190-е засідання, с. 9). Як бачимо, останні запитання звучали як риторичні.

Після цього знову попросив слово міністр закордонних справ ДРА. Усі критичні виступи ним були, що природно, засуджені, усі контраргументи заперечені. На думку Ш. М. Доста, в них «не було жодної істини, а лише невинуваті наклепи на мою державу, на уряд Афганістану і мій народ...» (ООН... 2190-е засідання, с. 10). Висловився Дост і з приводу проекту резолюції, про яку йшлося вище: «Якщо буде прийнято проект резолюції 8 [S/13729], котрий був поширений тут з даного питання, то це буде прямим втручанням у внутрішні справи моєї країни, і уряд моєї країни рішуче відкине це» (ООН... 2190-е засідання, с. 12).

Голова делегації Тунісу Ессафі озвучив заяву уряду цієї країни від 31 грудня 1979 р., в якій засуджувалося радянське вторгнення до ДРА і містився заклик негайно звільнити Афганістан від іноземних військ (ООН... 2190-е засідання, с. 12).

Затим слово знову взяв представник СРСР. О. О. Трояновський заявив, що «...дискусія, котра відбулася в Раді Безпеки, засвідчила, що ніхто з ініціато-

рів постановки «афганського питання» не зміг спростувати очевидних фактів збройного втручання у внутрішні справи Афганістану з боку міжнародного імперіалізму і реакції. Ніхто не зміг спростувати і того, що це втручання створило реальну небезпеку підриву завоювань Квітневої революції...». Саме ця небезпека і підштовхнула СРСР до введення своїх військ на запрошення афганського уряду. Усі ж контраргументи радянський представник назвав беззмстовними. «...У виступах низки делегацій робилися спроби пов'язати введення обмеженого радянського військового контингенту з відомими внутрішніми подіями в цій країні в кінці грудня...». О. О. Трояновський запевняв, що введення військ «жодним чином не було пов'язане зі зміною афганського керівництва, а було здійснене у відповідь на неодноразові звернення уряду Демократичної Республіки Афганістан з проханнями про надання допомоги для відбиття збройного втручання зовні, у тому числі і в період перебування при владі Аміна...».

Не оминув увагою голова радянської делегації і «американських імперіалістів», котрі нарощують свій оборонний бюджет і тримають 480 тис. вояків у різних країнах світу, і «китайських гегемоністів». Щодо проекту резолюції, то, на думку О. О. Трояновського, його «слід розцінити як грубе втручання у внутрішні справи суверенної держави, що йде в розріз з принципами Статуту ООН. Очевидно, що Радянський Союз не може і не буде голосувати інакше, як проти цього проекту резолюції» (ООН... 2190-е засідання, с. 12–14).

Останнім був виступ голови Радбезу Лепретта, який висловив позицію Франції з приводу проблеми, що обговорювалася. Він зауважив, що питання, котре останніми днями стояло на порядку денному Ради Безпеки, змушує замислитися над долею світу. Лепретт висловив стурбованість уряду Франції подіями в Афганістані, що мали місце починаючи з 24 грудня 1979 р. «...З метою виправдання кабульських подій робиться посилення на заклик, з яким звернулася афганська влада. Проте хронологія подій не лишає сумнівів у тому, що уряд, який начебто звернувся з цим закликом, було сформовано найраніше 27 грудня, а радянська військова інтервенція розпочалася 24 грудня...». Голова Ради Безпеки послідовно спростував і решту радянсько-афганських аргументів (ООН... 2190-е засідання, с. 14, 15).

Голова оголосив про перехід до голосування за проект резолюції S/13729 і надав членам Ради Безпеки обґрунтувати свою позицію.

Слово попросив представник Китаю. Чень Ду заявив, що проект резолюції, на думку китайської делегації, не є задовільним, «оскільки в ньому не відображено пряме засудження радянської військової агресії і вторгнення до Афганістану». Про-

те, зважаючи на те, що його формулювання чітко спрямовані проти радянської збройної інтервенції, китайський дипломат заявив, що голосуватиме за цей проект (ООН... 2190-е засідання, с. 15).

Від опонентів був виступ представника НДР. Пан Флорін заявив, що «оскільки проект резолюції зачіпає внутрішнє становище в Афганістані, що саме по собі є неприпустимим, існує небезпека, що подібна резолюція буде використовуватися як інструмент для подальшого втручання імперіалістичних кіл у внутрішні справи Демократичної Республіки Афганістан». Звідси – делегація НДР не голосуватиме за проект резолюції (ООН... 2190-е засідання, с. 15, 16).

Після цього проект резолюції S/13729 було поставлено на голосування. «За» проголосували 13 делегацій: Бангладеш, Замбія, КНР, Мексика, Нігер, Норвегія, Португалія, Великобританія, США, Туніс, Філіппіни, Франція, Ямайка. «Проти» голосували представники СРСР і НДР (ООН... 2190-е засідання, с. 16). Проект резолюції, таким чином, було відхилено.

Після голосування представник Філіппін Янго звернувся із пропозицією перенести розгляд «афганського питання», в силу його важливості, на засідання Генеральної Асамблеї (ООН... 2190-е засідання, с. 17). Його підтримав представник Мексики Кастаньєда. Голова радянської делегації, що й очікувалося, виступив із категоричним протестом проти такої пропозиції (ООН... 2190-е засідання, с. 18).

Питання було поставлено на голосування: «За» проголосували 12 делегацій: Бангладеш, КНР, Мексика, Нігер, Норвегія, Португалія, Великобританія, США, Туніс, Філіппіни, Франція, Ямайка. «Проти», як і в попередньому випадку, проголосували представники СРСР і НДР. Представник Замбії утримався (ООН... 2190-е засідання, с. 19). Оскільки це рішення не передбачало одностайного голосування, було вирішено внести до порядку денного ГА ООН питання про ситуацію в Афганістані.

Обговорення «афганського питання» на сесії ГА ООН обернулося справжнім фіаско для Москви. Голови делегацій радянських сателітів висловлювалися у дусі радянських формул. Так, представник Польщі Ярошек говорив, що постановка на розгляд ГА ООН «афганського питання» – це «приманка, що використовується в цілях відвернення уваги громадської думки світового співтовариства від дійсно пекучих проблем сучасності» (Нарочницький, 1989, с. 129).

Такі аргументи не переконали радянських опонентів. І хоча «Правда» заявляла про рішучий осуд втручання у внутрішні справи Афганістану з боку США, Китаю і Пакистану, висловлений делегаціями Болгарії, Угорщини, НДР, Польщі, Че-

хословаччини, Монголії, Української і Білоруської РСР (Колисниченко & Толкунов, 12 январа 1980, с. 5) (було б дивно, якби останні дві висловилися по-іншому), категоричні протести делегацій Індії, Анголи і В'єтнаму (ТАСС, 13 январа 1980, с. 5), результати голосування свідчили про інше. Вони, до речі, в СРСР ніколи оприлюднені не були.

За резолюцію ЕС-6/2, котра засуджувала перебування іноземних військ на території Афганістану (СРСР не згадувався в резолюції «за іменем»), 14 січня 1980 р. проголосували 108 країн, 18 утрималися й стільки ж висловилися проти. Надалі «афганське питання» неодноразово ставилося на голосування в ГА ООН. Щороку на сесіях найбільшого світового форуму приймалися резолюції фактично з аналогічною назвою «Положення в Афганістані і його наслідки для міжнародного миру й безпеки» (Резолюція ГА ООН от 14 январа 1980 года...; Резолюція ГА ООН от 20 ноября 1980 года...; Резолюція ГА ООН от 18 ноября 1981 года...; Резолюція ГА ООН от 29 ноября 1982 года...; Резолюція ГА ООН от 23 ноября 1983 года...; Резолюція ГА ООН от 12 ноября 1984 года...; Резолюція ГА ООН от 13 ноября 1985 года...). У листопаді 1980 р. за вивід ОКРВ висловилися уже 111 країн (22 утрималися й 12 голосували «проти»). Через рік за засудження політики Москви проголосувало 116 країн (Amstutz, 1986, р. 330). Проти цих резолюцій традиційно голосували країни Організації Варшавського договору (окрім Румунії), а також деякі країни «соціалістичної орієнтації» (Ангола, Ефіопія, Мозамбік, Південний Ємен, В'єтнам). Утримувалися дружні СРСР арабські країни (Сирія, Алжир, Лівія), Фінляндія, Індія.

Висновки. Обговорення ситуації навколо Афганістану в Організації Об'єднаних Націй у січні 1980 року дозволяють сформулювати такі висновки.

1. СРСР зазнав чи не найбільш гучної у своїй історії поразки на найвищому світовому рівні, його аргументи були відкинуті не лише ідеологічними супротивниками. Радянське вторгнення до Афганістану засудили «малі» країни з усіх частин світу, проти дій СРСР виступила більшість членів авторитетного в той час Руху неприєднання.

2. Із самого початку СРСР і ДРА (а за ними – і всі країни під-контрольного СРСР табору) зайняли програшну з погляду норм і принципів міжнародного права позицію. На це вперше звернув увагу радянський дослідник С. М. Пунжин (Пунжин, 1990). У своїх спогадах представник СРСР в ООН О. О. Трояновський також визнавав вражаючу слабкість радянської доказової бази (Трояновський, 1997). Можна виокремити такі головні моменти:

– СРСР і ДРА стверджували, що проти Афганістану здійснювалася агресія зовні. Право ж ви-

значати акти агресії, відповідно до Статуту ООН, належить Раді Безпеки. Ані СРСР, ані ДРА до Радбезу з відповідним проханням не зверталися, Рада цього питання не розглядала, жодних рішень не приймала. Відтак, факту зовнішньої агресії проти ДРА не було доведено.

– СРСР і ДРА посилювалися на право на індивідуальну і колективну самооборону і статтю 51 Статуту ООН. Однак, як продемонструвало обговорення в РБ і ГА, жодних переконливих доказів потреб в такій самообороні не було надано. Окрім того, в частині застосування статті 51 аргументація СРСР і ДРА відзначалася суперечливістю. Обидві делегації заперечували проти обговорення питання в РБ і ГА ООН, стверджуючи, що станом вище в Афганістані – його суто внутрішня справа, а введення військ обумовлюється лише двосторонніми домовленостями. Тим самим фактично заперечувалася наявність агресії, збройного нападу зовні, що унеможливило застосування статті 51 Статуту ООН. У той же час, коли розгляд питання, всупереч запереченням, розпочався, СРСР і ДРА вперто посилювалися на статтю 51 Статуту ООН. Ще однією хибною позицією СРСР і ДРА було те, що навіть у випадку застосування права на самооборону, згідно з тією самою 51-ю статтею країни, що ним скористалися, мали негайно поставити до відома про це Раду Безпеки ООН. Ані СРСР, ані ДРА цього, як відомо, не зробили.

– Не посилювали позицій СРСР і ДРА й постійні апеляції до неодноразових запрошень радянських військ «законним афганським урядом». Очевидно, що посилення на запрошення з боку урядів Таракі – Аміна взагалі не могли мати юридичної сили як через відсутність документальних їх підтверджень, так і з погляду на хронологію подій. Уряд же Б. Кармаля фізично не міг цього зробити. Відповідно, війська міг запросити лише «законний уряд» Х. Аміна. В такому разі СРСР грубим чином порушив умови перебування своїх військ у ДРА, поваливши його.

– Не переконливим було й постійне апелювання до Договору про дружбу, взаємодопомогу та співробітництво між СРСР і ДРА від 5 грудня 1978 р. Окрім статті 4-ї, яка містила положення про всебічну допомогу в разі агресії зовні, він містив ще й положення про повагу Москвою державного суверенітету, територіальної цілісності й зобов'язання не втручатися у внутрішні справи ДРА.

3. Судячи з виступів учасників дебатів у Раді Безпеки, опоненти СРСР були прекрасно обізнані із хронологією та характером подій, що мали місце в Кабулі й ДРА упродовж 25–27 грудня 1979 р. Відтак, усі аргументи й докази панів Трояновського й Доста були не лише не сприйняті, а й заперечені вагомими контраргументами. Відверте

тасування фактами й неправда з вуст голови радянської делегації та міністра закордонних справ ДРА на найвищому форумі навряд чи могли додати авторитету як Москві, так і Кабулу.

5. Риторика ораторів засвідчила остаточний відхід від політики «розрядки» й крен міжнародних відносин до чергової редакції «холодної війни».

6. Розгляд афганського питання, спрямований передусім проти Москви, на повний голос засвід-

чив неефективність механізмів ООН у врегулюванні подібних проблем. СРСР прогнозовано ветував резолюцію Ради Безпеки (голос НДР жодної ролі не відігравав), а рішення Генеральної Асамблеї, як відомо, не мають обов'язкового для виконання характеру. Відтак, після голосування в Раді Безпеки ООН надовго втратила можливість реально впливати на афганську кризу.

Бібліографічні посилання

- Резолюція Генеральної Ассамблеї Організації Об'єднаних Націй (ГА ООН) от 14 января 1980 года № А/RES/ES-6/2 «Положение в Афганистане и его последствия для международного мира и безопасности». *Резолюции и решения, принятые на Шестой Чрезвычайной специальной Сессии ГА ООН, 10–14 января 1980 года*. Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 2.
- Резолюция ГА ООН от 20 ноября 1980 года № А/RES/35/37 «Положение в Афганистане и его последствия для международного мира». *Резолюции и решения, принятые Генеральной Ассамблеей на Тридцать Пятой Сессии, 16 сентября – 17 декабря 1980 года, 15 и 16 января, 2–6 марта и 11 мая 1981 года*. Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 9.
- Резолюция ГА ООН от 18 ноября 1981 года № А/RES/36/34 «Положение в Афганистане и его последствия для международного мира». *Резолюции и решения, принятые Генеральной Ассамблеей на Тридцать Шестой Сессии, 15 сентября – 18 декабря 1981 года, 16–29 марта, 28 апреля и 20 сентября 1982 года*. Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 10–11.
- Резолюция ГА ООН от 29 ноября 1982 года № А/RES/37/37 «Положение в Афганистане и его последствия для международного мира». *Резолюции и решения, принятые Генеральной Ассамблеей на Тридцать Седьмой Сессии, 21 сентября – 21 декабря 1982 и 10–13 мая 1983 года*. Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 36–37.
- Резолюция ГА ООН от 23 ноября 1983 года № А/RES/38/29 «Положение в Афганистане и его последствия для международного мира». *Резолюции и решения, принятые Генеральной Ассамблеей на Тридцать Восьмой Сессии, 20 сентября – 20 декабря 1983 и 26 июня 1984 года*. Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 32.
- Резолюция ГА ООН от 12 ноября 1984 года № А/RES/39/13 «Положение в Афганистане и его последствия для международного мира». *Резолюции и решения, принятые Генеральной Ассамблеей на Тридцать Девятой Сессии, 18 сентября – 18 декабря 1984 года и 9–12 апреля 1985 года*. Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 31–32.
- Резолюция ГА ООН от 13 ноября 1985 года № А/RES/40/12 «Положение в Афганистане и его последствия для международного мира». *Резолюции и решения, принятые Генеральной Ассамблеей на Сороковой Сессии, 17 сентября – 18 декабря 1985 года, 28 апреля – 9 мая и 20 июня 1986 года*. Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 25.
- Ковальков, О. Л. (2013). Реакція світової спільноти на радянське вторгнення до Афганістану. *Наукові записки (18), Серія: Історичні науки*, 59–67. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка.
- Колісниченко, Т. & Толкунов, А. (1980). Грубое вмешательство. *Правда*, 12 января, 5.
- Нарочницкий, А. Л. (Ред.) (1989). *Советский Союз и Организация Объединенных наций. 1976–1980*. М.: Наука.
- Пунжин, С. М. (1990). Ввод советских войск в Афганистан: международно-правовые проблемы. *Советское государство и право (5)*, 123–130.
- ООН. СБ. – Организация объединенных наций. Совет Безопасности. *Официальные отчеты*. 2185-е заседание 5 января 1980 года. Нью-Йорк.
- ООН. СБ. *Официальные отчеты*. 2186-е заседание 5 января 1980 года. Нью-Йорк.
- ООН. СБ. *Официальные отчеты*. 2187-е заседание 6 января 1980 года. Нью-Йорк.
- ООН. СБ. *Официальные отчеты*. 2188-е заседание 6 января 1980 года. Нью-Йорк.
- ООН. СБ. *Официальные отчеты*. 2189-е заседание 7 января 1980 года. Нью-Йорк.
- ООН. СБ. *Официальные отчеты*. 2190-е заседание 7 января 1980 года. Нью-Йорк.
- Секретные документы из особых папок. Афганистан (1993). *Вопросы истории (3)*, 3–33.
- ТАСС (1980). Решительный отпор (1980). *Правда*, 13 января, 5.
- Трояновский, О. (1997). *Через годы и расстояния (история одной семьи)*. М.: Вагрус. Получено из <http://www.profilib.com/chtenie/134241/oleg-troyanovskiy-cherez-gody-i-rasstoyaniya-istoriya-odnoy-semi-62.php>
- Amstutz, J. B. (1986). *Afghanistan: The First Five Years of Soviet Occupation*. Washington: National Defense University.
- Amstutz, J. B. (1986). *Afghanistan: The First Five Years of Soviet Occupation*. Washington: National Defense University.
- Rezoljucija General'noj Assamblei Organizacija Ob'edinennyh Nacij (GA OON) ot 14 janvarja 1980 goda № А/RES/ES-6/2 «Polozhenie v Afganistane i ego posledstvija dlja mezhdunarodnogo mira i bezopasnosti». *Rezoljucii i reshenija, prinjatye na Shestoj Chrezvychajnoj special'noj Sessii GA OON, 10–14*

References

- janvarja 1980 goda. N'ju-Jork: Organizacija Ob'edinennyh Nacij, 2.
- Rezoljutsija GA OON ot 20 nojabrja 1980 goda № A/RES/35/37 «Polozhenie v Afganistane i ego posledstvija dlja mezhdunarodnogo mira». *Rezoljucii i resh-enija, prinjatye General'noj Assambleej na Tridcat' Pjatoj Sessii, 16 sentjabrja – 17 dekabrja 1980 goda, 15 i 16 janvarja, 2–6 marta i 11 maja 1981 goda*. N'ju-Jork: Organizacija Ob'edinennyh Nacij, 9.
- Rezoljutsija GA OON ot 18 nojabrja 1981 goda № A/RES/36/34 «Polozhenie v Afganistane i ego posledstvija dlja mezhdunarodnogo mira». *Rezoljucii i resh-enija, prinjatye General'noj Assambleej na Tridcat' Shestoj Sessii, 15 sentjabrja – 18 dekabrja 1981 goda, 16–29 marta, 28 aprelja i 20 sentjabrja 1982 goda*. N'ju-Jork: Organizacija Ob'edinennyh Nacij, 10–11.
- Rezoljutsija GA OON ot 29 nojabrja 1982 goda № A/RES/37/37 «Polozhenie v Afganistane i ego posledstvija dlja mezhdunarodnogo mira». *Rezoljucii i resh-enija, prinjatye General'noj Assambleej na Tridcat' Sed'moj Sessii, 21 sentjabrja – 21 dekabrja 1982 i 10–13 maja 1983 goda*. N'ju-Jork: Organizacija Ob'edinennyh Nacij, 36–37.
- Rezoljutsija GA OON ot 23 nojabrja 1983 goda № A/RES/38/29 «Polozhenie v Afganistane i ego posledstvija dlja mezhdunarodnogo mira». *Rezoljucii i resh-enija, prinjatye General'noj Assambleej na Tridcat' Vos'moj Sessii, 20 sentjabrja – 20 dekabrja 1983 i 26 ijunja 1984 goda*. N'ju-Jork: Organizacija Ob'edinennyh Nacij, 32.
- Rezoljutsija GA OON ot 12 nojabrja 1984 goda № A/RES/39/13 «Polozhenie v Afganistane i ego posledstvija dlja mezhdunarodnogo mira». *Rezoljucii i resh-enija, prinjatye General'noj Assambleej na Tridcat' Devjatoj Sessii, 18 sentjabrja – 18 dekabrja 1984 goda i 9–12 aprelja 1985 goda*. N'ju-Jork: Organizacija Ob'edi-nennyh Nacij, 31–32.
- Rezoljutsija GA OON ot 13 nojabrja 1985 goda № A/RES/40/12 «Polozhenie v Afganistane i ego posledstvija dlja mezhdunarodnogo mira». *Rezoljucii i resh-enija, prinjatye General'noj Assambleej na Sorokovoj Sessii, 17 sentjabrja – 18 dekabrja 1985 goda, 28 aprelja – 9 maja i 20 ijunja 1986 goda*. N'ju-Jork: Organizacija Ob'edinennyh Nacij, 25.
- Kovalkov, O. L. (2103). Reaktsiia svitovoi spilnoty na radianske vtorhnennia do Afghanistanu. *Naukovi zapysky (18), Seriia: Istorychni nauky*, 59–67. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka.
- Kolisnichenko, T. & Tolkunov, A. (1980). Gruboe vmeshatel'stvo. *Pravda*, 12 janvarja, 5.
- Narochnickij, A. L. (Ed.) (1989). *Sovetskij Sojuz i Organizacija Ob'edinennyh nacij. 1976–1980*. M.: Nauka.
- Punzhin, S. M. (1990). Vvod sovetskih vojsk v Afganistan: mezhdunarodno-pravovye problemy. *Sovetskoe gosudarstvo i pravo (5)*, 123–130.
- OON. SB. – *Organizacija Ob'edinennyh Nacij. Sovet Bezopasnosti. Oficial'nye otchety*. 2185-e zasedanie 5 janvarja 1980 goda. N'ju-Jork.
- OON. SB. *Oficial'nye otchety*. 2186-e zasedanie 5 janvarja 1980 goda. N'ju-Jork.
- OON. SB. *Oficial'nye otchety*. 2187-e zasedanie 6 janvarja 1980 goda. N'ju-Jork.
- OON. SB. *Oficial'nye otchety*. 2188-e zasedanie 6 janvarja 1980 goda. N'ju-Jork.
- OON. SB. *Oficial'nye otchety*. 2189-e zasedanie 7 janvarja 1980 goda. N'ju-Jork.
- OON. SB. *Oficial'nye otchety*. 2190-e zasedanie 7 janvarja 1980 goda. N'ju-Jork.
- Sekretne dokumenty iz osobyh papok. Afganistan (1993). *Voprosy istorii (3)*, 3–33.
- TASS (1980). Reshitel'nyj otpor. *Pravda*, 13 janvarja, 5.
- Trojanovskij, O. (1997). Cherez gody i rasstojanija (istorija odnoj sem'i). M.: Vagrus. Polucheno iz www.profilib.com/chtenie/134241/oleg-trojanovskiy-cherez-gody-i-rasstoyaniya-istoriya-odnoy-semi-62.php

Надійшла до редколегії 28.02.2018